

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ανάπτυξη του Λόγου

Ενότητα 2: Ανάπτυξη γλωσσικών ικανοτήτων
Σημασιολογική Ανάπτυξη

Δήμητρα Κατή

Σχολή Επιστημών της Αγωγής

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι διαφάνειες αυτές επωφελήθηκαν από τη συμβολή της Α. Καρούσου

Η λεκτική περίοδος

αρχίζει με τη χρήση των πρώτων λέξεων

τα πρώτα γλωσσικά σύμβολα

δηλ. συσχετίσεις μορφής και νοήματος

Μορφή (ήχος) – Φωνολογική ανάπτυξη

Σημασία (νόημα) – Σημασιολογική ανάπτυξη

Γνώση γλώσσας - γλωσσική ικανότητα

σε διάφορα επίπεδα:

- Φωνολογία (ήχοι)
- Μορφολογία (γραμματικές κλίσεις)
- Σύνταξη (συνδυασμοί λέξεων στην πρόταση)
- Σημασιολογία (νόημα λέξεων και προτάσεων)

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Από τις πρώτες λέξεις
στην ανάπτυξη του λεξιλογίου
στη σχολική ηλικία

Τι χρειάζεται να μάθει το παιδί;
κυρίως:

- Τι είναι λέξη; (δηλ. γλωσσικό σύμβολο)
- Ποιες είναι οι λέξεις της μητρικής του γλώσσας;
- Πώς σχετίζονται οι λέξεις μεταξύ τους;
- Με ποιους κανόνες σχηματίζονται οι λέξεις στη μητρική του γλώσσα;

Τι είναι οι λέξεις;

Γλωσσικά σύμβολα:

δηλ. συσχετίσεις ήχου-νοήματος

3 διαστάσεις τους:

1. Αναφέρονται σε κάτι στον κόσμο
2. Συνιστούν έννοιες
3. Συνδέονται με άλλες έννοιες σε ένα ενιαίο σύστημα

Πιο αναλυτικά, οι λέξεις

1. Αναφέρονται ή δείχνουν κάτι στον κόσμο: (π.χ. μια συγκεκριμένη μπάλα ή κίνηση).
2. Συνιστούν έννοιες, δηλ. δεν αναφέρονται σε ένα μόνο φαινόμενο αλλά στη σχέση του με άλλα, ειδικότερα σε μια ομοιότητα με άλλα. Π.χ. «μπάλα» = γενίκευση ή αφηρημένη κατηγοριοποίηση που εμφανίζει ως ίδια άπειρο αριθμό συγκεκριμένων αντικειμένων (ανεξάρτητα π.χ. από χρώμα, μέγεθος, υφή). Οι λέξεις δεν δείχνουν απλώς φαινόμενα αλλά τα κατηγοριοποιούν.
3. Συνδέονται με άλλες έννοιες σε ένα σύστημα, π.χ. Οργανώνονται σε οικογένειες λέξεων όπως αυτές για τα ζώα ή η συγκεκριμένη έννοια που υποδηλώνουν εξαρτάται από ποιες άλλες έννοιες έχει μια γλώσσα (π.χ. ρολόι και *watch* έχουν άλλη σημασία, γιατί στα αγγλικά υπάρχει και το *clock*)

ΕΝΝΟΙΕΣ

Κάθε φαινόμενο (γεγονός, κατάσταση, αντικείμενο)
είναι ΜΟΝΑΔΙΚΟ, δηλ.
Διαφέρει λίγο έστω από άλλα
(ακόμη και απλά αντικείμενα όπως μολύβια, μπάλες...)

Δεν επεξεργαζόμαστε όμως κάθε φαινόμενο
ως ΜΟΝΑΔΙΚΟ
(Θα είχαμε σοβαρά προβλήματα να θυμηθούμε, να μάθουμε, να
καταλάβουμε..., να επιβιώσουμε,
αν π.χ. κάθε «μήλο» το αντιλαμβανόμασταν/ επεξεργαζόμασταν
ως ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ
με βάση έννοιες

Διαγλωσσικές διαφορές στις έννοιες:

Οι λέξεις συνιστούν
αφηρημένες νοητικές κατηγορίες ή σχηματοποιήσεις.

Ο κόσμος δεν είναι από τη φύση του
πάντα σχηματοποιημένος
και συνεπώς έτοιμος να ονομαστεί με λέξεις.

Αντιθέτως, οι γλώσσες υποβάλλουν
εν μέρει δική τους σχηματοποίηση,
ακόμη και για απτά φυσικά φαινόμενα
δηλ. τα κατηγοροποιούν διαφορετικά

Βλ. παραδείγματα →

- Η ελληνική λέξη *άλογο* αντιστοιχεί σε διάφορες στα αραβικά και η λέξη *ρούζι* σε πολλές αντίστοιχες στα βιρμανικά.
- Το ελληνικό ρήμα *φοράω* αντιστοιχεί σε 7 λέξεις στα γιαπωνέζικα, ανάλογα με το τί φοράμε πού ακριβώς. Παρομοίως στα κορεάτικα: *ipta* για παντελόνι, *sinta* για παπούτσια, *chata* για ρολόι...
- Η ελληνική λέξη *χέρι* δεν αντιστοιχεί μόνο στο αγγλικό *hand* αλλά και *arm* ή το αγγλικό *stomach* αντιστοιχεί σε «κοιλιά» και «στομάχι».
- Η ελληνική λέξη *ανοίγω* είναι λίγο διαφορετική από την αγγλική *open*, δηλ. *ανοίγουμε την τηλεόραση* αλλά στα αγγλικά *we put on the TV*.
- Οι ονομασίες χρωμάτων διαφέρουν πάρα πολύ διαγλωσσικά. Π.χ. Στα αρχαία ελληνικά το μαύρο και το μπλε ως ένα χρώμα «μέλαν». Ουγγρική με δύο βασικά κόκκινα έναντι ενός στα ελληνικά και αγγλικά.

Το παιδί πρέπει να ανακαλύψει:

- Σε τι αναφέρεται μια λέξη (δηλ. να συνδέσει ένα ηχητικό πακέτο με ένα πράγμα ή φαινόμενο)
- Ποια έννοια αναπαριστά (ή ποιο το δυνατό εύρος αναφοράς της στα φαινόμενα του κόσμου ή πώς μοιάζουν τα φαινόμενα στα οποία αναφέρεται)
- Το σύστημα εννοιών της γλώσσας του, δηλ. πώς σχετίζονται μεταξύ τους οι λέξεις (δηλ. τί είδη λέξεων, ποιές οι διαφορές και ομοιότητές τους κλπ.)

Η μάθηση λέξεων περιπλέκεται περαιτέρω από φαινόμενα όπως:

- Οι λέξεις δεν κατηγοριοποιούν μόνο απτά αντικείμενα (π.χ. τραπέζια), αλλά ακόμη και στην παιδική γλώσσα και πιο αφηρημένα, π.χ. **ενέργειες** όπως μια μετακίνηση (**πέφτει**), **συναισθήματα** (**φοβάμαι**), **σχέσεις χώρου** (π.χ. **κάτω**). Κωδικοποιούν ειδικότερα όχι μόνο οντότητες αλλά και τις σχέσεις τους (π.χ. το χρόνο ενός γεγονότος σε σχέση με το γεγονός της ομιλίας τώρα, τη θέση πραγμάτων στο χώρο σε σχέση με άλλα πράγματα, κλπ.)
- Το νόημα μιας λέξης εξαρτάται από τη συγκεκριμένη περίσταση στην οποία χρησιμοποιείται. Επομένως, μπορεί να διαφέρει πολύ κάθε φορά ανάλογα με τα συμφραζόμενα, π.χ. **δεικτικές λέξεις** όπως **εγώ, εδώ, σήμερα**.

ΛΕΞΕΙΣ

Αναφορικές

Απτά φαινόμενα αναφοράς
(π.χ. τραπέζι)

Σχετικές

Η αναφορά τους διαφέρει
ανάλογα με την
επικοινωνιακή περίσταση
(π.χ.
-δεικτικές: αυτός, εγώ, εκεί...
-σχετικές: μεγάλο, βαθύ,
κοντό...)

Περαιτέρω επιπλοκές για τη μάθηση λέξεων

Πολυσημία (μεταξύ άλλων και μεταφορικές χρήσεις)

ίδια λέξη για ποικίλα φαινόμενα, ορισμένα μεταφορικά.

Π.χ.

- *αδελφός* για συγγενή αλλά και μοναχό
- *γράμμα* για αλφάβητο και επιστολή
- *γλυκό* για φαγώσιμο με ζάχαρη αλλά και συμπαθητικό κορίτσι
- *ανοίγω* για κουτί, πόρτα, ραδιόφωνο, βιβλίο, καρδιά, μάτια

Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με ποικίλες λέξεις

π.χ. το παιδί, ο Νίκος, ο γιος της, ο μαθητής, ο τύπος...

Η μελέτη του λεξιλογίου περιθωριακή αρχικά στη σύγχρονη μελέτη της παιδικής γλώσσας

- Το λεξιλόγιο δεν απασχόλησε αρχικά, γιατί περιθωριακό στη θεωρία του Τσόμσκι (όπου σημαντική η σύνταξη).
- Ωστόσο, μελέτες αρχίζουν τη δεκαετία του '70 (βλ. κυρίως Clark 1973 και Nelson 1973), δηλ. την πρώτη περίοδο αμφισβήτησης του νατιβισμού και επίσης στροφής στη μελέτη της σημασιολογικής ανάπτυξης και όχι μόνο της συντακτικής.
- Η στροφή προς τη σημασιολογία επιταχύνεται από εξελίξεις στο εσωτερικό του νατιβιστικού ρεύματος τη δεκαετία του '80 (βλ. Carey 1982, Clark 1993, Gleitman & Landau 1994, Bloom 2000).
Ερώτημα: πώς πυροδοτείται η έμφυτη Καθολική Γραμματική: Μια απάντηση: προπαιτούμενο η ανακάλυψη του νοήματος των πρώτων λέξεων (Pinker 1984, 1994).

Πώς ανακαλύπτουν τα παιδιά το νόημα των λέξεων;

τουλάχιστον τρεις βασικές παραμέτρους

(βλ. και νωρίτερα)

- Σε τι αναφέρονται οι λέξεις στον κόσμο; (Αναφορά) Π.χ. η λέξη ρολόι σε ποια ακριβώς αντικείμενα;
- Μέσω ποιας έννοιας; (Υποδήλωση) Ποια η γενική σημασία της λέξης ρολόι που καθορίζει και τις χρήσεις; Δηλ. σε τι μπορεί να αναφερθεί και σε τι όχι; (Στα ελληνικά περιλαμβάνονται αντικείμενα που στα αγγλικά ονομάζονται με άλλες λέξεις, δηλ. και ρολόι ΔΕΗ και τοίχου και χεριού).
- Ποια η σχέση μιας έννοιας με άλλες σε ένα σύστημα εννοιών; (Σημασία) Π.χ. παρεμφερείς λέξεις όπως οικιακά μικροαντικείμενα

Ευρήματα για την ανάπτυξη:

- **Αναφορά** (αρχές 2^{ου} χρόνου ζωής): οι λέξεις συνδέονται με συγκεκριμένα φαινόμενα, π.χ. γιαγιά με τη συγκεκριμένη συγγενή του παιδιού.
- **Υποδήλωση/Έννοια** (έως τέλος του 2^{ου} χρόνου): οι λέξεις χρησιμοποιούνται για ποικίλα φαινόμενα (π.χ. γιαγιά για όλες τις γιαγιάδες ή τις γριές), δηλ. γενικευτικά ως έννοιες.
- **Σημασία** (αναπτύσσεται κυρίως αργότερα ή και εφόρου ζωής): π.χ. πότε η γιαγιά ονομάζεται «γριά», «ηλικιωμένη», «κυρία» κ.λπ. Τι είδος λέξης είναι; π.χ. όρος συγγένειας.

Θεωρητικά δύσκολη ακόμη και η αναφορά

Υποπροσδιορισμός της αναφοράς
παλιό πρόβλημα της φιλοσοφίας

Όταν ακούμε λέξεις, π.χ. *γιαβαγκάι*
καθώς τρέχει ένας κυνηγός πίσω από ένα λαγό
μια ηλιόλουστη μέρα

ή ένας λαγός τρέχει προς έναν έντρομο κύριο (βλ. επόμενη διαφάνεια),
Πώς μαντεύουμε σε τί ακριβώς αναφέρονται;

Φιλόσοφος Quine (1960): όχι εύκολο
γιατί πιθανές απαντήσεις:

Κυνηγός; Ήλιος; Πόδι λαγού; Ωραία μέρα; Τρέχει; Μη!,
Προσοχή! Φυλάξου!

Απάντηση νατιβισμού: έμφυτη γνώση

Η γραμματική μαθαίνεται
μέσω έμφυτων βασικών της αρχών.

Κατ' αναλογία,

το νόημα των λέξεων μαθαίνεται μέσω έμφυτων αρχών
για το πώς σχετίζονται οι λέξεις με τον κόσμο (Markman 1989)

Αρχές. π.χ.

- Οι λέξεις αναφέρονται σε ολόκληρα αντικείμενα και όχι σε μέρη τους (π.χ. λαγός και όχι ουρά του)
- Δεν υπάρχουν πραγματικά συνώνυμες λέξεις κ.λπ. Επομένως κάθε νέα λέξη πρέπει να έχει άλλο νόημα

Έμφυτες αρχές αμφισβητούνται όμως σε άλλες θεωρίες

Απαντήσεις κονστρουκτιβισμού:

- Το πρόβλημα της αναφοράς των λέξεων επιλύεται γιατί ενήλικες και παιδιά μπορούν νωρίς στη ζωή να εστιάσουν από κοινού την προσοχή τους σε ένα φαινόμενο και να μαντέψουν τις προθέσεις των άλλων όταν λένε κάτι (Tomasello 2003). Δεν χρειάζεται να υποθέσουμε έμφυτη γνώση
- Οι αρχές για το πώς σχετίζονται οι λέξεις με τον κόσμο δεν είναι έμφυτες αλλά οικοδομούνται με βάση την εμπειρία και τροποποιούνται με το χρόνο (Golinkoff, Hirsh-Pasek & Hollich 1999).

Π.χ.:

- Πρώτη υπόθεση παιδιών ότι οι λέξεις αναφέρονται σε αντικείμενα, κατόπιν σε ολόκληρα αντικείμενα, αργότερα η αναφορά τους μπορεί να επεκταθεί και σε άλλα φαινόμενα (συνιστούν έννοια-γενίκευση). Το τελευταίο βήμα συμπίπτει με αύξηση λεξιλογίου στους 18 μήνες.
- Άλλες υποθέσεις-αρχές (π.χ. ότι μια νέα λέξη δεν αναφέρεται σε κάτι που έχει ήδη ονομαστεί) οικοδομούνται αργότερα.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΕΞΕΩΝ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Κατανόηση λέξεων αρχίζει νωρίτερα από χρήση τους

Αρχές του 2^{ου} εξαμήνου της ζωής

- Το παιδί αντιδρά σε λίγες λέξεις, συνήθως το όνομά του.
- Κατανοεί το σκοπό για τον οποίο του μιλούν οι άλλοι. Παρότι δεν μπορεί να καταλάβει τι ακριβώς του λένε, διαισθάνεται κάτι. Βασίζεται στον επιτονισμό της φωνής για να μαντέψει εάν οι άλλοι προτίθενται να το ηρεμήσουν, να το θέσουν σε εγρήγορση ή να απαγορεύσουν κάτι (Fernald 1989).

Μέχρι το τέλος του 1^{ου} χρόνου

- Κατανοεί αρκετές λέξεις και παράγει πρώτες
- Προαπαιτούμενο: η κατάτμηση της ομιλίας σε λέξεις και κυρίως κάποια προγενέστερη κατανόηση του κόσμου, όπως η ιδέα ότι υπάρχουν αντικείμενα (Anisfeld 1984, Gopnik & Meltzoff 1986).

Εμφάνιση πρώτων λέξεων:

Πολύ μεγάλες ατομικές διαφορές

ως προς τη χρονική στιγμή.

Ωστόσο, συνήθως γύρω στους 11 με 14 μήνες
(de Boysson-Bardies 1996).

Βλ.

Επικοινωνιακή Κλίμακα MacArthur

η πιο συστηματική καταγραφή λεξιλογίου

σε μεγάλο αριθμό παιδιών σε πολλές γλώσσες

μέσα από αναφορές των γονιών,

γιατί η ηχογράφηση μεγάλου αριθμού υποκειμένων

δύσκολη σε αυτή την ηλικία.

Συνέχεια προλεπτικής και λειπτικής περιόδου (σταδιακές δηλ. αλλαγές)

Ποικίλες εξελίξεις νωρίτερα προετοιμάζουν για τη στιγμή που τα παιδιά θα επικοινωνήσουν για πρώτη φορά με ένα ηχητικό σύμπλεγμα, π.χ.:

- **άρθρωση:** βάβισμα συλλαβών-συμπλεγμάτων
- **ικανότητα αναπαράστασης:** συμβολικές χειρονομίες
- **πρόθεση επικοινωνίας** εκφράζεται με μη συμβατικούς ήχους ή χειρονομίες
- **τριαδική επικοινωνία:** δείξη ενός αντικειμένου στον άλλον
- **κατηγοριοποίηση:** έστω απλοϊκή, δηλ. αφηρημένη γενίκευση των φαινομένων του κόσμου (π.χ. υπάρχουν αντικείμενα)

Φωνητική-φωνολογική συνέχεια ανάμεσα σε προλεκτική και λεκτική περίοδο

δηλ. ομοιότητα στη μορφή
μεταξύ πρώτων λέξεων & προλεκτικών φωνήσεων

⇒ **Δυσκολία ακριβούς οριοθέτησης
μεταξύ βαβίσματος & πρώτων λέξεων:**

παράγονται κατά την ίδια περίοδο,
πολλές φορές έχουν ίδια μορφή
(Menyuk & Menn 1979, Menyuk, Menn & Silber 1986).

Π.χ:

«μπα-μπά» (επαναληπτικό βάβισμα)

«μπαμπά» (μία από τις πρώτες λέξεις)

Σταδιακές εξελίξεις

από τις πρώτες λέξεις έως μεγαλύτερες ηλικίες

- Πρώτα ψήγματα λέξεων (πρωτολέξεις) 12-18 μήνες
- Βαθμιαίες εξελίξεις μετά προς ώριμη χρήση λέξεων
 - Δεύτερος χρόνος της ζωής: οι λέξεις ως έννοιες και όχι απλώς για αναφορά σε ένα μόνο φαινόμενο (π.χ. όλα τα μολύβια και όχι μόνο ένα).
 - Αργότερα (προσχολική, σχολική ηλικία και όλη τη ζωή): επεξεργασία, οργάνωση και αναδιοργάνωση λέξεων με βάση συγγένειες και διαφορές, πιο αφηρημένες λέξεις (μεταξύ άλλων επιστημονικοί όροι).

Ψήγματα λέξεων σε πρώτη φάση

«Ατελείς» λέξεις, που περιγράφονται με διάφορους όρους:

- Πρωτολέξεις (Halliday 1975, Vihman 1996)
- Φωνητικά σταθεροί τύποι (Dore et al. 1976)
- Ψευδολέξεις (Stoel-Gammon & Cooper 1984)

Κύριο χαρακτηριστικό τους:

ηχητικά συμπλέγματα με νόημα

που χρησιμοποιούνται με κάποια σταθερότητα
(άλλοτε μαζί με χειρονομίες κι άλλοτε όχι)

π.χ. νιάμ = επιθυμία ενός φαγητού

να: = δεν θέλω (απόρριψη)

Ωστόσο,

απέχουν με διάφορους τρόπους από ώριμη χρήση λέξεων.

Πώς;

Χαρακτηριστικά των πρώτων λέξεων

Πώς διαφέρουν από την ώριμη χρήση λέξεων;

π.χ.

- Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας σωματικής ή λεκτικής δραστηριότητας και μόνο αργότερα αυτονομούνται για να χρησιμοποιηθούν και σε άλλες επικοινωνιακές περιστάσεις
π.χ. *μπαμ μπαμ* σε παιχνίδι προσποίησης πυροβολισμού *άσου (= γεια σου)* για χαιρετισμό μαζί με κούνημα χεριού
- Δεν αντιστοιχούν ούτε σε ρήματα ούτε σε ουσιαστικά.
π.χ. *νάνι, βαβά, νταντά*
- Αναφέρονται αρχικά ασαφώς σε μια κατάσταση και μόνο αργότερα περιορίζονται σε ένα μόνο στοιχείο της,
π.χ. το *μπαμ μπαμ* αρχικά όλη η ρουτίνα πυροβολισμού, αργότερα μόνο μέρος της, το «όπλο».

- Δεν έχουν συμβατική μορφή και σταθερό πάντα νόημα
 - Εντελώς ιδιόρρυθμες: π.χ. *κοκό* = «γάβγισμα σκύλου», «ήχοι εξωτερικοί», «έξω»
 - Λίγο μόνο συμβατικές, π.χ. *ντεντέ* = «άλογο» αλλά και «θέλω να ανέβω», *μπι* = «κουμπι» και «πιπίλα»
- Αναφέρονται σε απτά φαινόμενα και όχι ακόμη νοερά, δηλ. φανταστικά, παρελθοντικά και μελλοντικά
- Λίγες εκφράζουν επίσης επιθυμίες για κάτι επικείμενο (π.χ. *έλα, όχι, κάτω, κιάλλο*)
- Δείχνουν παρόντα αντικείμενα αλλά έχουν ασαφές νόημα (π.χ. *ατό* = «αυτό»). Καθίστανται αφηρημένα σύμβολα μόνο όταν αναφέρονται σε κάτι μη παρόν (π.χ. *γιαγιά* πíti ενθυμούμενα μια επίσκεψη στη γιαγιά). Κρίσιμο στοιχείο της λέξης όμως η αναφορά στο μη παρόν.

ΣΕ ΤΙ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ;

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

	Nelson (1973)	Dromi (1987)	Clark (1993)
Αντικείμενα / ονόματα	51%	65%	65%
Κύρια ονόματα	14%		
Πράξεις / Ρήματα	14%	16%	20%
Καταστάσεις & ιδιότητες αντικειμένων			6%
Προσδιοριστικά / επίθετα	9%	5%	
Επιρρήματα		5%	
Ρουτίνες, ποσοτικά & δεικτικά			9%
Λειτουργικές λέξεις	4%	5%	
Κοινωνικές	4%		
Μη συμβατικές		6%	

ΓΙΑΤΙ κυρίως ουσιαστικά;

- Αναφέρονται σε απτά και συγκεκριμένα φαινόμενα

Οι έννοιες των αντικειμένων αναφέρονται σε μόνιμα φαινόμενα, ενώ οι πράξεις και γενικότερα οι αλλαγές κατάστασης είναι δυναμικά γεγονότα με μια χρονική διάσταση (Tomasello 1992: 211)

- Είναι πιο συχνά ίσως στην ομιλία που ακούνε τα παιδιά.

Δυνατές ωστόσο

οι διαγλωσσικές-διαπολιτισμικές διαφορές στη συχνότητα:

Π.χ. τα ρήματα πιο συχνά και προσιτά στα γιαπωνέζικα γιατί

α) εμφανίζονται συστηματικά στο τέλος της πρότασης

β) οι γονείς δείχνουν/μιλούν λιγότερο για πράγματα (π.χ.

νάτο το μήλο)...

...και ατομικές διαφορές:

Π.χ. δύο «τύποι» παιδιών Nelson (1973)

«ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ» παιδιά

χρησιμοποιούν λέξεις κυρίως για να αναφερθούν σε πράγματα και να περιγράψουν τον κόσμο
⇒ συντριπτικά μεγάλο αριθμό ουσιαστικών

«ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ» παιδιά

χρησιμοποιούν λέξεις για να εκφράσουν αιτήματα, συναισθήματα κ.λπ.

⇒ αρκετά συχνά προσωπικές/κοινωνικές λέξεις (ρήματα κυρίως αλλά και επιρρήματα κλπ.)

Άνθηση λεξιλογίου: 18 μηνών περίπου

Όταν τα παιδιά καταλάβουν
ότι οι λέξεις αναφέρονται σε κάτι,
προχωρούν περαιτέρω:

Κατανοούν ότι αναφέρονται μέσω μιας έννοιας,
ότι συμβολίζουν δηλ. κατηγορίες πραγμάτων
και όχι μεμονωμένα πράγματα
δεν είναι, δηλ., απλοί δείκτες
όπως το δείξιμο με το χέρι σε ένα μόνο πράγμα.

Σημαντική επιτάχυνση στην ανάπτυξη του λεξιλογίου.

Σημασιολογικά λάθη

Αποκλίσεις στο νόημα των λέξεων από το συμβατικό
από νωρίς έως αργά στην ανάπτυξη

Τρία κυρίως είδη:

Διάφορες αιτίες

1. Τελείως λανθασμένο φάσμα αναφοράς
2. Περιορισμοί στο φάσμα αναφοράς (υποεικτάσεις)
3. Επεικτάσεις στο φάσμα αναφοράς (Διευρυμένο φάσμα, υπεργενίκευση/κατάχρηση μιας λέξης...)

1. Τελείως λανθασμένη αναφορά

Σπάνιο και ίσως πρώιμο μόνο φαινόμενο.
Δείχνει πόσο δύσκολο είναι θεωρητικά
να συσχετιστεί μια λέξη
με ένα φαινόμενο του κόσμου.

Π.χ.

χαρτί =

γράφιμο, μολύβι/στυλό, κεντημένο σχέδιο σε μαξιλάρι,
τόξο από κιωλία σε πεζοδρόμιο...

Έρευνα της Dromi (1987) για παιδιά στο 2^ο χρόνο της ζωής

2. Περιορισμοί του φάσματος αναφοράς (υποεκτάσεις)

Δύσκολο πρακτικά να εντοπιστούν, γιατί ένα παιδί πρέπει να παρατηρηθεί συστηματικά σε ποικίλες περιστάσεις. Δείχνουν δυσκολία να εντοπιστεί το όλο φάσμα αναφοράς μιας λέξης με βάση ακούσματα για συγκεκριμένες και περιορισμένες χρήσεις τους.

Π.χ.

- *γεια σου* = σε ορισμένα πρόσωπα μόνο, μόνο με γάντια
- *κοιμάμαι* = μόνο στο κρεβάτι, όχι στον καναπέ
- *τρέχω* = μόνο εγώ
- *λευκό* = χιόνι, όχι χαρτί
- *πετραδάκι* = ό,τι πετάμε στη θάλασσα, όχι κάτω στο δρόμο

3. Επεκτάσεις/Υπεργενικεύσεις φάσματος αναφοράς

Δείχνουν ότι τα παιδιά έχουν μάθει ότι οι λέξεις συνιστούν πάντα γενικεύσεις, δηλ. ανάδειξη κάποιας ομοιότητας των φαινομένων αναφοράς, αλλά δεν ξέρουν πού ακριβώς σταματά το όριο αναφοράς. Π.χ.

- **μαμά** = όλες οι γυναίκες
- **μπάλα** = όλα τα στρογγυλά: πορτοκάλι, μήλο, φεγγάρι...
- **μύγα** = πιτσιλιά, σκόνη, τρίμματα ψωμιού, δάχτυλα ποδιού
- **κράνος** = οτιδήποτε στο κεφάλι ακόμη και εφημερίδα
- **ρολόι** = ζυγαριά, κορδόνι σε κουβαρίστρα, μετρητής ΔΕΗ, θερμομετρο/βαρόμετρο
- **κυρία Μάρω** = μαμά (γιατί έτσι έχει ακούσει άλλα παιδιά να τη φωνάζουν και κρίνει σωστό να χρησιμοποιήσει όταν είναι μαζί τους, κρατώντας το **μαμά** για άλλες περιστάσεις)

Επειτάσεις ποικίλων ειδών:

Όχι πάντα ένα απόλυτα κοινό στοιχείο σε όλες τις χρήσεις,
αλλά συμπλέγματα «αλυσιδωτά» (Βυγιότσι), π.χ.

- *κουά* = πάπια, γάλα, μάτια κούκλας, νόμισμα
- *μοση* = φεγγάρι, φέτα λεμονιού, κέρατα αγελάδας, χαρτί σε σχήμα μισοφέγγαρου, λαμπερό φύλλο

Φαίνονται προβληματικές

αλλά αποδεικνύουν ταυτόχρονα

ικανότητα του παιδιού

να ανακαλύπτει ιδιότητες φαινομένων

και να αναζητά την ίδια ιδιότητα σε άλλα φαινόμενα.

Μεταγενέστερες ηλικίες (μετά τους 24 μήνες) Χαρακτηριστικά σημασιολογικά λάθη

Επέκταση αναφοράς:

- γράμμα = και νούμερο/αριθμός
- ξώπλατο αυτοκίνητο = καμπριολέ
- ναρκωτικό = σύριγγα
- νοσοκομείο = Κέντρο Υγείας
- μεγάλος = ψηλός
- σκοτωμένο = χτυπημένο
- σκοτωθήκαμε = χτυπήσαμε
- ήπια πολύ θάλασσα = νερό
- μόλις = τότε (και μόλις είπε στη δράκαινα)
- φάει = ταΐσει (για να φάει το κατσικάκι)
- μη με αιχμαλωτίζεις = πιάνεις
- μετά από δέκα αιώνες πού 'μουνα μωρό = πριν από 10 χρόνια...
- βιταμίνη = δηλητήριο
- πολλές φορές πέθανε
- πότε = όταν

Διάφορες αιτίες:

Λόγω φωνολογικής ομοιότητας, λάθος νόημα ή συγγενικό μόνο:

- *τερμίτης* = μετεωρίτης
- *τρομπέτα* = τρόμπα
- *γυάλινο* = γυαλιστερό (ψαράκι)
- *γερό* = γεροδεμένο

Φωνολογική αλλά και σημασιολογική ομοιότητα;

- *είδαμε την κασέτα, έβγαλε δραματικό* (= δράμα/κλάμα...)
- *έριξε μια τρομερή θύελλα* (= έστειλε)
- *είχανε σπάσει κεραυνοί* (= σκάσει)

Νεολογισμοί

με βάση γνώσεις για έννοιες και κανόνες σχηματισμού λέξεων

- *πολεμικά* = όπλα, *πλυντικά* = καθαριστικά σώματος/προσώπου
- *παγωτείο, σουβλακείο, ρουχοπωλείο, τζαμείο*
- *σιγανώνω, γρηγορεύω, μπιστολεύω*
- *τσιγαρίζω, μπανίζω, ποδοσφαιρίζω*
- *παραγέλασε*
- *αλληλομαχούνται*
- *κουρεύτρια, κρεατάς, αγρόχτης (από αγρόχτημα), καραβατζής = καπετάνιος, αχυρός, τουβλαριλάς, ανδρολόγος*
- *αγκαθιάζει (= τρουπάει), σφαιρακώναμε = πυροβολούσαμε*
- *τεραχτά (μαλλιά) = πεταχτά σαν τέρας, νυχερά / τρουπερά = αιχμηρά*
- *κοιμησιάρης = υπναράς*
- *καλόχερος/χρυσόσχερος*
- *τροπητήρι = κομπρεσέρ, καλία = αρετή, καλοσύνη*
- *χήναροι = αρσενικές χήνες*

Αντώνυμα

- χθές-αύριο
- πουλάω-αγοράζω
- στείλω-καλέσω (Δε θα σε ξαναστείλω σπίτι μου)
- φέρνω-παίρνω
- έρχομαι-πηγαίνω (Μην έρχεσαι στη μαμά)
- ζεσταίνω-κρυώνω (Άσ' το να ζεστάνει το φαγητό = να κρυώσει)
- διηγηθούμε = ακούσουμε
- με χωρίς = χωρίς

Μεταγενέστερες ηλικίες:

Ταχύτερη πρώτη μάθηση λέξεων ακολουθείται από μακρόχρονη επεξεργασία νοήματός τους

Πρώτη γρήγορη (μερική) εκμάθηση καταλήγει σε 14.000 περίπου λέξεις στο τέλος της προσχολικής ηλικίας.

Όμως η ανάλυσή τους πιο χρονοβόρα και μεταγενέστερη.

Γρήγορη εκμάθηση δυνατή, γιατί

τα παιδιά στηρίζονται σε όλων των ειδών τις πληροφορίες, σημασιολογικές και γραμματικές, για να μαντέψουν νόημα.

Πειράματα:

ειφράσεις όπως οι ακόλουθες με επινοημένες λέξεις κατανοούνται -εν μέρει έστω- από τα παιδιά:

Δώσε μου τον *κίμιο* δίσκο, τον *πίκινο* δίσκο

Να σε *πικαλίσω*, δώσε μου το *πίκι*

Οι λέξεις οργανώνονται σε είδη -οικογένειες που συγγενεύουν μεταξύ τους με διάφορους τρόπους, π.χ. ιεραρχίες με υπώνυμα και υπερώνυμα ή συνώνυμα, αντώνυμα...

Λάθη που δείχνουν ότι τα παιδιά δεν έχουν κατανοήσει ακόμη πλήρως τις σχέσεις ανάμεσα στις λέξεις:

- *άλογα, σκύλοι δεν θεωρούνται ζώα*
- *πέδιλα δεν θεωρούνται παπούτσια*
- *κόττες δεν θεωρούνται πουλιά*
- *φορτηγά, λεωφορεία δεν θεωρούνται οχήματα*

Ιεραρχίες, π.χ.

Έμβια όντα

Φυτά – Ζώα

Ζώα: θηλαστικά, ερπετά, ψάρια, πτηνά...

Θηλαστικά: σκύλοι, γάτες, αγελάδες...

Είδη σκύλων...

Τα παιδιά μαθαίνουν πρώτα
όχι το πιο γενικό, δηλ. αφηρημένο, νόημα,
αλλά το πιο οικείο από την καθημερινή ομιλία και εμπειρία
(π.χ. σκύλος, όχι όμως κανίς ή θηλαστικό).
πιο αφηρημένοι όροι μόνο επιστημονικοί
και όχι βατοί χωρίς εκπαίδευση.

Έρευνες για την ανάπτυξη διαφόρων σημασιολογικών πεδίων

π.χ. λέξεις που αφορούν το χώρο

Οι αντίστοιχες των ελληνικών λέξεων πάνω/κάτω,
μέσα/έξω νωρίς,

αργότερα όμως το μπρος/πίσω

κι ακόμη αργότερα το αριστερά/δεξιά.

Τα τελευταία εξαρτώνται από την οπτική του ομιλητή,
πιο υποκειμενικά και δεν εμφανίζονται σε όλες τις γλώσσες

(π.χ. Johnson & Slobin 1979, Watorek et al. 2002)

Μεταφορικές λέξεις δύσκολες ακόμη και αργά στην ανάπτυξη

- Ορισμένες μεταφορές νωρίς, αν και συμβατικές και επιπλέον ο μόνος τρόπος αναφοράς σε ένα φαινόμενο (π.χ. χρονικές αλλαγές όπως *έφτασε το καλοκαίρι* βλ. για τα ελληνικά τουλάχιστον Katis & Selimis 2006, Σελίμης 2007).
- 4 ετών: δύσκολες ακόμη και μεταφορές με τη μορφή της παρομοίωσης: π.χ. *το ποτάμι φάνταζε σαν φίδι/σαν λίμνη*.

- Σχολική ηλικία (7-8 ετών): ανέκδοτα με κυριολεκτική ερμηνεία μεταφοράς δείχνουν συνειδητοποίηση πολυσημίας λέξεων και μεταφορικότητας.

Π.χ. *έσκασε* = «έγινε κομμάτια από την έκρηξη» και όχι μόνο με τη μεταφορική έννοια «έσκασε από το κακό της».

- Λιγότερο καθιερωμένες μεταφορές με δυνατές εναλλακτικές (κυριολεκτικές) εκφράσεις δύσκολες ακόμη και για δχχρονα παιδιά σε πειράματα κατανόησης: π.χ. είναι γλυκό παιδί, έχει χρυσή καρδιά.

Μετασυνειδητές γνώσεις και ορισμοί στη μέση παιδική ηλικία

Νόημα λέξης μαθαίνεται νωρίτερα από ρητό ορισμό της

Οι ορισμοί δύσκολοι και για ενήλικες

Ωστόσο, τα παιδιά τους επιχειρούν σε ορισμένες συνθήκες.

αν και συχνά λανθασμένα, μαντεύοντας με βάση τι ξέρουν ήδη για τις λέξεις και τη σύνθεσή τους:

π.χ.

- *καλόγρια = καλή γριά*
- *πολιτικός = αυτός που ζει στην πόλη (κατά το χωρικός)*
- *διπλωμάτης = αυτός που έχει διπλά μάτια*
- *ιατροδικαστής = αυτός που δικάζει γιατρούς*

Μερικές φορές βασισμένοι σε περιορισμένες εμπειρίες:

- *αρχόντισσα = όμορφη κυρία με πολλά καλλυντικά που κάθεται στο σαλόνι*

Μάθηση λέξεων

- Οι λέξεις δεν μαθαίνονται μέσω ορισμών
- Οι ορισμοί δύσκολοι (ακόμη και για λεξικογράφους)
- Άγνωστες λέξεις μπορούν να μαθευτούν σε συμφραζόμενα (π.χ. Σε αφήγηση). Π. χ. σε πειράματα επινοημένες λέξεις όπως *κόρπλο*, *χρούμει* κ.λπ. ενσωματωμένες σε προτάσεις (π.χ. *Κοίτα! Η μέλισσα χρούμει στο λουλούδι!*)
- Οι ορισμοί που καταφέρνουν τα παιδιά καθίστανται πιο αφηρημένοι με την ηλικία. Π.χ. η επινοημένη λέξη *κόρπλο* σε πείραμα όπου το κρατά ένας ζωγράφος
4 ετών: *το κόρπλο είναι βρεγμένο και το πήρε ο ζωγράφος*
11 ετών: *το κόρπλο είναι ένα ξυλάκι κάποιου είδους που το χρησιμοποιούν οι ζωγράφοι*

✓ Η μάθηση του λεξιλογίου συνεχίζεται εφ' όρου ζωής ειδικά του πιο αφηρημένου επιστημονικού ακόμη και σε απλά επίπεδα αφαίρεσης (π.χ. υγρά, φυτά).

✓ Αφηρημένο επιστημονικό λεξιλόγιο μόνο μέσω εκπαίδευσης, όχι μέσω εμπειρίας.

✓ Το γεφύρωμα του χάσματος ανάμεσα στους καθημερινούς και στους επιστημονικούς όρους όχι εύκολο αλλά αναγκαίο. Επιστημονικά κείμενα (ακόμη και πιο απλά π.χ. βιβλία ιστορίας του Δημοτικού) αποτυγχάνουν όταν δεν γεφυρώνεται το χάσμα και τα παιδιά βρίσκονται αντιμέτωπα με άγνωστους πυκνούς όρους.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δήμητρα Κατή 2015. Δήμητρα Κατή. «Ανάπτυξη του Λόγου. Ενότητα 2: Ανάπτυξη γλωσσικών ικανοτήτων. Σημασιολογική Ανάπτυξη» Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ECD4/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασχευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.